

Tamás Dóra Mária

Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át.

Budapest, ELTE Eötvös Kiadó–Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt., 2017, 205 p. ISBN: 978-963-12-8193-4; 2017 (pdf)

Faludi Andrea

Jogi szótáraink döntő többsége kétnyelvű szótár, bár természetesen elérhetők a piacon egynyelvű jogi szótárak, lexikonok is. A frissebb egynyelvűek közül a Lamm Vanda és Peschka Vilmos szerkesztésében 1999-ben megjelent, teljességre törekvő *Jogi Lexikont* emelhetjük ki, amely mintegy 180 jogtudós munkája és egyben az első összegző munka a huszadik század fordulóján megjelent Márkus-féle (1898–1907) *Magyar jogi lexikon* óta. Az utóbbi években kifejezetten laikusok számára készült kisszótárak is megjelentek, például Bíró Endre *Szótár a joghoz* című 2011-es munkája.

A jogi terminológia jellegzetessége, hogy viszonylag gyorsan változik (együtt mozog a társadalmi változásokkal), így a jogi szótárak folyamatos frissítése elkerülhetetlen. Ennek a felújító munkának a papíralapú kivitel nem kedvez, a karbantartás érdekében tehát érdemes elektronikus szótárban gondolkodnunk, a szakmaiságot szem előtt tartva pedig terminológiai adatbázisban. A legismertebb jogi terminológiai adatbázis a IATE (és elődje, az Eurodicatom), ám mindegyikben vannak hiányosságok, elsősorban a definíciók terén. A definíciók azért fontosak, mert a fogalmak absztrakt entitások, a jelentések rögzítéséhez pedig elengedhetetlenek a definíciók (FÓRIS 2008); különösen igaz ez a jogi terminusok esetében, hiszen mögöttük rendszerint nem áll fizikai entitás.

A nemrégiben megjelent *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át* című könyv Tamás Dóra Mária munkája. Tamás Dóra Mária jogi szakokleveles gazdasági szakember, az ELTE adjunktusa, az Országos Fordítási és Fordításhitelesítő Iroda (OFFI) Zrt. vezető terminológusa, ennek keretében az IUSTerm jogi és közigazgatási terminológiai adatbázis kidolgozója is. Kutatási területei: a fordítástudomány és terminológia kapcsolatának vizsgálata, terminológiamenedzsment (terminológiai segédeszközök, különös tekintettel a terminológiai adatbázisokra), terminológiapolitika, terminológiai harmonizációs kérdések, a gazdasági és jogi terminológia vizsgálata.

A *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át* papíralapon is elérhető, de a www.eltereader.hu alkalmazásban e-book, illetve „hagyományos” .pdf formátumban ingyenesen is hozzáférhetünk. A könyv rövid elméleti bevezetőt követően szócikkeket (terminográfiái adatlapokat) tartalmaz. A bevezető tanulmány érdekes olvasmány a terminológia, illetve a jogi terminológia iránt érdeklődők számára, egyben módszertani segédletként is szolgál, nemcsak a szótárban való pontosabb tájékozódáshoz, de a terminológia területén való magabiztosabb boldoguláshoz is.

A könyv elsődleges célja a jogi terminológia terminológiai szemléletű bemutatása, „a terminológiai szemléletmódban való gondolkodásra történő tanítás” (TAMÁS 2017: 11). Kiváló segédanyag a fordító, tolmács- és terminológusképzések hallgatói számára, vagy bármilyen, a jogi nyelvben abszolút laikusként tájékozódni kívánó olvasó számára is, mivel a szócikkek elsősorban a magyar terminológia bemutatására szolgálnak, definícióval, a tárgykör (domén) és a kontextus (használat) pontos megjelölésével. Olyan általános érdeklődésre számot tartó fogalmakról is tájékozódhatunk, mint például az *Alaptörvény*, *abszolút többség* vagy a *cégkivonat* fogalma.

Az egyes terminográfiai adatlapok sokféle információt tartalmaznak, többek között azt is jelölik, hogy az adott terminus milyen dokumentumtípusokban lelhető fel (például *szolgálat* → *ingatlan-adásvételi szerződés*), a „lásd még” rovat pedig szótáron belüli utalási rendszert valósít meg: a kapcsolódó fogalmakra mutat, ami szintén segíti az egyes terminusok irodalmában való elmélyülést (például: *haszonélvezet* → *birtoklási jog*, *szolgálat*). A forrásokban szélesebb kitekintést kapunk arra vonatkozóan, hogy milyen egyéb anyagokban (nemcsak jogi) érdemes további megbízható információkat keresnünk az adott terminusról. Például a *szerződés* terminus esetében a következő forrásokat érdemes áttekintenünk: 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (Ptk.), 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről (Mt.) BÍRÓ E. (2011): *Szótár a joghoz*. Budapest, Jogismeret Alapítvány; KOVÁCS T. (2015): *Contract law*. Budapest, Révai Digitális Kiadó; LAMM V. (főszerk.) (2009): *Jogi lexikon*. Budapest, KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft.; SZÉKELY (2008): *A polgári per alapjai*. Budapest, Eötvös József Kiadó. Így akár joghallgatók számára is kitűnő segédanyag lehet.

A terminográfiai adatlapok nem betűrendben követik egymást, hanem a fogalmi rendszert követve, tárgykörönként (például: *alkotmányjog*, *büntető eljárásjog*, *polgári jog – kötelmi jog*, *cégjog*). A szerző az egyes tárgykörökből olyan alapvető fogalmakat válogatott össze, amelyek megértése elengedhetetlen a jogi terminológia megismeréséhez, a jogi nyelv területén általános fordítási és terminológiai problémák megértéséhez, de a gyakorlati életben egyaránt. A tárgyköri jelölésnek köszönhetően szabadon kalandozhatunk az egyes tárgykörökben, áttekinthetjük egy-egy domén legfontosabb fogalmait. De ha egy adott terminusra vagyunk kíváncsiak, akkor könnyen megkereshetjük azt a betűrendes tárgymutatóban.

Egyes – a tárgymutatóban fellelhető – terminusoknak nincs önálló terminográfiai adatlapja (feltehetően a terjedelmi korlátok miatt), csak utalószóként jelennek meg. Ilyen például az *ítélőtábla* terminus, amelyről a *bíróság* nemfogalom alatt tájékozódhatunk. Ezen a terminográfiai adatlapon megtaláljuk a magyar jogrend szerinti bírósági szerveket, ezek részletes definícióját, célnyelvi ekvivalenseit, de még a 2011. december 31-ig, illetve az azt követő változás után érvényben lévő intézményi megnevezéseket is.

A kezdő, de akár gyakorló fordítók számára is rendkívül hasznos rovat a „fordítói gyakorlat”, amelyben lektori, fordítói és terminológiai szempontból megfontolandó gyakorlati tanácsok szerepelnek. Itt olyan értékes információkhoz juthatunk hozzá, amelyek hatékonyan segíthetik nemcsak a fordítók, de szinte bárki munkáját, egyben

egyszerű érdekességként is megállják a helyüket. Az alábbi példa az *önkormányzat* terminus adatlapján található:

„Gyakran azonosítják az *önkormányzat* fogalmát az autonómia és öngazgatás fogalmával. Vita tárgyát képezi éppen ezért, hogy megfeleltettkor egyszerűen érdemes-e az azonos szintű helyi közigazgatási szerv megnevezését behelyettesíteni vagy egy az autonómiára utaló megnevezést használni. Ez utóbbival óvatosság javasolt. Erre példa lehet Sólyom László köztársasági elnök 2009-ben Erdélyben egy március 15-i megemlékezésen való részvétel céljából szervezett útja, amikor a román hatóságok a leszállási engedélyt a helyhatósági intézmény nevének félrefordítására hivatkozva tagadták meg tőle: a látogatást bejelentő magyar dokumentumban a Hargita megyei önkormányzat megnevezésére nem a hivatalos változatot alkalmazták (consiliul helyett autogubernare). Az incidenst a tanács és az *önkormányzat* terminusok összekeverése okozta, mert az *önkormányzat* egy fogalmi jellemzőjét, azaz az autonómiát figyelmen kívül hagyták. A félrefordítás azért okozott ekkora felháborodást, mert ezzel úgy tűnt, mintha a magyar államfő a román hatóságoknak a területi (közigazgatási) autonómia elismerését üzenté volna. Mivel az *önkormányzat* az autonómia és öngazgatás fogalmát is lefedi, ezért más kontextusban is találkozhatunk vele: – nemzetiségi önkormányzat (a helyi nemzetiségi ügyek ellátására válassztják) vagy köztestületen belül működő önkormányzat (lásd MTA).”

Végül, de nem utolsósorban a „nemzetközi kitekintés” rovata négynyelvű (angol, német, francia, olasz) megfeleltetést tartalmaz. Ebben a részben a lehetséges célnyelvi megfelelőket találhatjuk (adott esetben egy nyelven többet is), amely a terminológiai szemléletnek megfelelően a definíciókban szereplő fogalmi jegyek alapján keresi a legközelebb álló célnyelvi jelölőt. Teljes egyezés esetén országkódokat is láthatunk, amelyek pontosan jelölik, hogy az egyes terminusok milyen területen használatosak. A jogi terminológiában igen gyakoriak az úgynevezett funkcionális ekvivalensek (analóg fogalom használata nagymértékű, de nem teljes egyezés esetén), lehetőség szerint ezen esetekben szintén találunk a használati területre vonatkozó jelölést. Például: *ügyvéd*: *barrister* (UK), *solicitor* (UK), *attorney (at law)* (USA). Ekvivalenciahiány esetén pedig terminusjelöltek (új nyelvi alkotások) kerülnek ide. Ha funkcionális ekvivalens és terminusjelölt is rendelkezésre áll, akkor a szócikkben mindkettőt megtaláljuk, adott esetben a terminológiai problémára vonatkozó részletes magyarázattal, amely szintén hasznos lehet bárki számára, aki szeretné jobban megérteni az egyes jogi rendszerek közötti különbségeket. Például: *korlátolt felelősségű társaság* – *limited liability company (LLC)* (UK, funkcionális ekvivalens), *private limited-liability company* (terminusjelölt). Ehhez részletes magyarázatot (illetve további forrásmegjelöléseket) kapunk a már említett „fordítói gyakorlat” részben:

„Ha a megfeleltetéshez már meglévő *cégformát* választunk, akkor általában funkcionális ekvivalenssel történő behelyettesítésről van szó, mert a cégformák tipikusan rendszerfüggő jogi terminusok [...] (lásd VARGA 2013). Az angolszász *cégformák* fontos jellemzői a korlátolt jelleg (limited/unlimited partnership) és a nyilvánosság (publicly held/privately held). A magyar kft. *cégforma* alapja más (lásd GmbH), mint az angolszászé, ezért ha azt angolul Ltd-nek feleltetjük meg, amikor visszafelé keresünk rá ekvivalenst, akkor nehéz eldönteni, hogy kft. vagy rt. volt-e az eredeti *cégforma*, mert a tőke- és személyegyesítő elemek egyaránt szerepelnek benne. A különbségek kiemelése végett terminusjelölt is alkalmazható (pl. kft. esetében a private limited-liability company – lásd VARGA 2013: 13–14).”

Az egyes terminográfiai adatlapok a fogalmak könnyebb megértése érdekében ábrákat is tartalmaznak, mint például a *közigazgatás* esetében, ahol a teljes magyar közigazgatási rendszer áttekintését is megtaláljuk, vagy mint az *elállás* terminográfiai adatlapján, ahol a részleges nyelvi ekvivalencia jobb megértésének érdekében táblázatos segítséget is kapunk (1. ábra). A táblázat alapján könnyen érthetővé válik, hogy miért nem feleltethetők meg tökéletesen a fogalmak, mik azok az egyes fogalmi jegyek, amikben eltérnek egymástól.

IT:

TERMINUSOK FOGALMI JEGYEINEK FELTÉRKÉPEZÉSE DEFINÍCIÓK ALAPJÁN	EGYOLDALÚ	KÉTOLDALÚ	JÖVŐBENI HATÁLY	VISSZAMENŐLEGES HATÁLY
felmondás	•		•	
disdetta	•		•	
megszüntetés		•	•	
rescissione		•		•
elállás	•			•
recesso	•		•	
felbontás		•		•
risoluzione	•	•		•

(Tamás–Tóth 2015: 160)

MAGYAR TERMINUS	EKVIVALENCIASZINT	OLASZ EKVIVALENS
felmondás	teljes ekvivalencia (terminus-terminus)	disdetta
megszüntetés	részleges ekvivalencia (funkcionális ekvivalens)	rescissione
elállás	részleges ekvivalencia (funkcionális ekvivalens)	recesso
felbontás	részleges ekvivalencia (funkcionális ekvivalens)	risoluzione

(Tamás–Tóth 2015: 161 nyomán)

1. ábra

Olasz–magyar ekvivalenciaviszonyok az *elállás* fogalmát érintően
(TAMÁS DÓRA 2017: 107)

A *szerződés* terminus adatlapján található nagy táblázat, amely összegzi a szerződő felek pontos megnevezését egyes szerződéstípusok esetén (2. ábra), jól mutatja, hogy milyen nagymértékű egyéb segítséget kapunk egy-egy terminográfiai adatlapon. Az olvasónak egyedül a függelékekben elérhető dokumentumtípusokban való keresés/tájékozódás nehézkes volta miatt lehet némi hiányérzete. Az eredeti irattípusok képként jelennek meg a kötetben, így a szövegben nem áll módunkban gépi eszközökkel keresni, kizárólag szemmel, de ez cseppet sem von le jelenlétük értékéből.

NÉHÁNY SZERZŐDÉSTÍPUS	SZERZŐDŐ FÉL MEGNEVEZÉSE
adásvételi szerződés	eladó vevő
megbízási szerződés	megbízó megbízott
bizományosi szerződés	megbízó bizományos
vállalkozási szerződés	megrendelő vállalkozó
halasztott hatályú adásvételi szerződés (korábban: szállítási szerződés)	megrendelő beszállító, szállító
bérleti szerződés	bérbeadó bérő
engedményezési szerződés	engedményező engedményes
factoring szerződés	faktor hitelező (faktoraló) adós
letéti szerződés	letevő letéteményes kedvezményezett
ajándékozási szerződés	ajándékozó ajándékozott
hitelszerződés	hitelező adós
kölcsönszerződés	kölcsönadó kölcsönvevő
jogbérleti (franchise) szerződés	jogbérletbe adó jogbérletbe vevő

2. ábra

Szerződő felek megnevezése
(TAMÁS Dóra 2017: 102)

A *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át* című kötet egyértelműen hiánypótló, és rendkívül izgalmas kísérlet olyan oktatási segédanyag létrehozására, amely rengeteg példán keresztül igyekszik láttatni a jogi terminológia jellemzőit, leggyakoribb problémáit, egyben a gyakorlati életben is bárki számára hasznosítható információkat nyújt. Mindazok számára ajánlott, akik érdeklődnek a terminológia, a fordítás, a jog, vagy csak általában a nyelvészet kérdései iránt.

IRODALOM

- [1] FÓRIS Ágota (2008): *Kutatásról nyelvészeknek. Bevezetés a tudományos kutatás módszertanába*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- [2] LAMM Vanda–PESCHKA Vilmos (szerk.) (1999): *Jogi Lexikon*. Budapest, KJK Kerszöv. 645.
- [3] MÁRKUS Dezső (szerk.) (1898–1907): *Magyar jogi lexikon*. 1–6. kötet, Budapest, Pallas.
- [4] TAMÁS Dóra Mária (2017): *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó–Országos Fordító és Fordítás-hitelesítő Iroda Zrt. Web: www.eltereader.hu/kiadvanyok/tamas-dora-maria-bevezetes-a-jogi-terminologiaba-a-terminologus-szemuvegen-at/